

János pap országa, a földi paradicsom motívumának története

SZAKDOLGOZAT

Készítette: Bozóki Anita

Magyar nyelv és irodalom szak
Régi magyar irodalomtörténeti tanszék

Témavezető: S. Sárdi Margit egy. docens

2001.

Tartalom

Bevezető.....	2
A paradicsomképzetek kialakulása.....	3
<i>Differenciálódás mennyei és földi paradicsomok között, a kulináris paradicsomkép kialakulásának gyökerei .....</i>	<i>4</i>
Földi paradicsomok az európai irodalomban	5
<i>Ókori irodalom .....</i>	<i>5</i>
<i>A szatíra felé- Lukiánosz: Igaz történetek.....</i>	<i>6</i>
<i>Szimbolikus lakoma- Petronius Arbiter: Satyricon.....</i>	<i>7</i>
<i>A János pap országa motívum kialakulása.....</i>	<i>9</i>
<i>A középkor vágáns költészete, földi paradicsomok az egyházi kritika szolgálatában- Cucaina, Coquaigne.....</i>	<i>11</i>
<i>Az angol meseparadicsom fejlődése, Thomas More: Utópia.....</i>	<i>12</i>
<i>Rabelais: Gargantua és Pantagruel – a szatíra továbbfejlődése.....</i>	<i>13</i>
<i>Az olasz Cuccagna, a földi paradicsomok kulináris vonatkozásai .....</i>	<i>15</i>
<i>Földi paradicsomok a német irodalomban.....</i>	<i>16</i>
Paradicsomábrázolások a magyar irodalomban	18
<i>A kulináris tündérvölgyek előfordulása a népköltészetben.....</i>	<i>19</i>
<i>Cigányok temploma- az ehető ház motívuma, a magyar nyelvű variánsok eredetének kérdése ..</i>	<i>21</i>
<i>A megszemélyesített Böjti – Farsangi összecsapás összefüggése a kulináris paradicsomokkal ..</i>	<i>28</i>
<i>A farsangi-böjti kulináris csatározás világirodalmi háttere.....</i>	<i>30</i>
A földi paradicsomok megjelenése a magyar farsangi ünnepkörben	34
<i>A magyar farsangi- böjti csatározás irodalmi vetületei,.....</i>	<i>38</i>
<i>Szkhárosi Horvát András: Kétféle hitről.....</i>	<i>38</i>
A János pap országa motívum megjelenései a magyar irodalomban	42
<i>Valkai András: Cronica, melyben meg irattic Prister Johannis, Az az, A nagy János Pap Császárnak igen nagy Császári birodalma, ki Indiában bír igen nagy böw földén.....</i>	<i>43</i>
<i>Mikes Kelemen: Törökországi levelek.....</i>	<i>44</i>
<i>Csenkeszfai Poóts András: Lakodalmi játék.....</i>	<i>44</i>
<i>János pap országa Csokonai Vitéz Mihály drámáiban.....</i>	<i>48</i>
<i>Arany János: János pap országa.....</i>	<i>48</i>
<i>Abonyi Lajos: A pap János országa .....</i>	<i>50</i>
<i>Petri György: A kis októberi forradalom 24. évfordulójára.....</i>	<i>54</i>
Összefoglalás	56
Irodalom	57

Bevezető

A boldogságra, tökéletességre való vágyakozás egyidős az emberiséggel. Ez a vágyakozás a költészet, az irodalom olyan örök múzsája, aki a valóság anyagából képes csodát, akár paradicsomot is teremteni.

Az elképzelt paradicsomok képe a világirodalomban nem egységes, tükrözi a kort, s a vágyat, mely megidézte. Dolgozatomban megkíséreltem a tündérvölgy-ábrázolások egy sajátos megnyilvánulását, a földi paradicsomok történetét feltárni, mely szorosan összefügg egy mára már szinte teljesen elfeledett motívummal, melyet a képzettörténet *János pap országa* néven ismer. Ősi toposzról, illetve vándormotívumról lévén szó, a világirodalmi háttér megrajzolása a magyar megjelenések bemutatásához elengedhetetlennek tűnt. Munkámban nagy segítségemre voltak Turóczi-Trostler József e tárgyban végzett kutatásai. Mivel a világirodalmi előfordulások filológiai hátterének felderítése szétfeszítette volna jelen dolgozat kereteit, s alapvető célom a motívum, ill. toposz koronként, és társadalmanként betöltött szerepének, jelentésváltozásainak vizsgálata volt, főként a világirodalmi előfordulások esetében az ő kutatási eredményeit vettem kiindulási alapul. Túlságosan szerteágazó feladat lett volna a világirodalomban megjelenő össze paradicsomábrázolás feldolgozása, így fő szempontként a jelentésváltozás fázisainak legjellemzőbb megnyilvánulásait emeltem ki.

Az idézett szövegek helyesírásában követtem a forrásként megjelölt művek irányelveit.

A paradicsomképzetek kialakulása

Lehetetlen feladat megragadni a paradicsomábrázolások képzettörténeti gyökerét. Alapvetésként viszont elfogadhatjuk egy olyan ősimágó meglétét, mely minden kultúra ősvallásából következik. A paradicsomi állapot elvesztése szükségszerűen megteremtette, elsősorban a halál után, a mindenki – vagy egyes kultúrákban a kiválasztottak számára – eljövendő örök boldogság képzetét. Turóczi-Trostler József *János pap országa* című tanulmányában így ír: „Abban valamennyi világtáj minden ismert emberfajtája megegyezik, hogy már a veszteség másnapján tudatában az ősparadicsom képével, hontalanságának, kollektív emlékezetének, Kolombusz-álmainak, halálos rettegéseinek anyagából de a maga képzeletnek kegyelméből, <<tündérvölgy>>-eket teremt magának, amelyekben kárpótlásul és tiltakozásul az elmúlás és megsemmisülés ellen, vagy a halál után vagy már itt a földi életben, téren- és időnkívüli léttel, halhatatlansággal, örök ifjúsággal ajándékozza meg magát. A paradicsom elvesztésnek állandóan megismétlődő fájdalmas élménye nemcsak honvágyát nyugtalanítja, hanem tündérvölgyteremtő képzetét is egyre újabb meg újabb munkára ösztönzi: ahány elveszett paradicsom, annyi vigasztaló tündérvölgy.”¹

A tündérvölgyek hosszú ideig az érzéki és érzékfeletti paradicsomkép megfelelői. A mennyei-metafizikai tündérvölgy az istenek, félistenek, üdvözültek lakhelye, a földi élet időtlen, örökkévaló, tökéletes folytatása, melyet a halandó csak hosszú földi zarándoklás végén, vagy az istenek útján, esetleg az elragadtatás, az önkívület állapotában - a lélek szemével látva- érhet el.² Ezek a paradicsomábrázolások nem mutatnak egységes ábrázolásmódot, azonban egyben megegyeznek; gyökereiknél, mint pl. a zsidó apokaliptikában, vagy Mohamed látomásában³ még kiemelten szerephez jutnak az érzékek örömei, a lélek békéje mellett tökéletesen megfér a test boldogsága is. A földet gazdagon tejjel, mézzel öntöző folyók, a manna- és kenyéreső a spiritualizálódás évszázadai alatt fokozatosan kiszorulnak a paradicsomképzetekből, hogy aztán felerősödve ismét

¹ TURÓCZI-TROSTLER 1961, 220.

² Turóczi ide sorolja a boldogok szigetét (Homérosz, Pindarosz), a perzsa, zsidó-keresztény apokaliptikában megjelenített mennyei Jeruzsálemet, a rabbinikus, misztikus irodalom túlvilág-látomásait.(TURÓCZI-TROSTLER 1961, 220.)

³ TURÓCZI-TROSTLER 1961, 221.

felbukkanjanak a földi paradicsomok már csak kizárólagosan az érzékiséget hangsúlyozó látomásaiban. A paradicsomi topográfia Péter- és Pál-apokalipszisével végleg állandósul, bár ízek s illatok itt is vannak, ám alárendelve az isteni bölcsesség dicséretének, a fékezhetetlen ösztönök a porladó testtel együtt a földön maradnak, csak a testiségtől megfosztott/megszabadított üdvözült lelkek számára van bebocsátás ebbe a paradicsomba.

Az eddigi kutatások a mennyei és földi paradicsomok között nem láttak jelentős különbséget, Turóczi azonban megkísérli feltárni az eltéréseket.⁴ Megállapítása szerint eredetük közös; az elveszett első paradicsom, formai elemeik is sok hasonlóságot mutatnak, s az irodalomban, a hagyományban a köztük lévő határok is sokszor elmosódnak. Ám a *paradisum terrestri* egy egész világ választja el a mennyei tündérvölgyektől, a különbség a jól körülhatárolható tipológiai elemektől eltekintve – pl. elhelyezkedés – az öncélú, csak önmagáért való csodában keresendő.

A mennyei tündérvölgyek általában a való világ fölött, az élők számára megközelíthetetlenül, hegyek ormán vagy csillagok szférájában, az éterben terülnek el. A *boldogság* mindkét paradicsomtípusban alapvető elem, ám mennyei tündérvölgyekben ez inkább kárpótlás, erkölcsi jutalom a földön élt, istennek tetsző életért. Aki oda eljut, nincs visszatérés.

Ezzel szemben földi ellenpárjának fekvése mindig horizontális, valahol nagyon messze, ha nagy nehézségek árán is, de megközelíthető helyen található. Lakói hús-vér emberek, akinek ottléte nem a halál utáni élet meghosszabbítása, hanem életük folytatása. Boldogságuk nem jutalom, időtlen semmittevésük az a csoda, ami alapvetően különbözteti meg a spirituális mennylátomástól a földi paradicsomokat.

Differenciálódás mennyei és földi paradicsomok között, a kulináris paradicsomkép kialakulásának gyökerei

A mennyei tündérvölgyek útja a teljes spiritualizálódás felé vezet, aminek egyenes következménye a földi attribútumok háttérbe szorulása, majd teljes elhagyása. Az íny, a gyomor s a test örömei, melyek a kezdeti paradicsomképben

a szellem, a lélek békéje mellett megfértek, meghatározzák egy másfajta paradicsomkép fejlődésének irányát, majd egyedüli meghatározó elemivé válnak.

Az európai földi paradicsomkép kialakulásában alapvető szerepe van az antik mesés földrajzoknak s néprajzoknak. A távolság ígézetében fogant, a tengereken túli feltételezett csodás világ létezését igazoló útleírások (*Szkülax, Ktésziasz, Megasztenész*) több évszázadra elegendő hitet, bizonyosságot adtak az elvagyódók számára, s miközben mesék, mítoszok születését segítették elő a különös útleírások, hozzájárultak a világ ismeretlen részeinek feltérképezéséhez is, célt adva a világot felfedezőknak.

Ki kell emelnünk azt az európai India-mítoszt, melynek gyökerei a szanszkrit irodalmi hagyományban keresendők, s láthatóan meghatározta az európai paradicsomképzetek irányát.⁵ Az európai képzettörténetbe bekerülve, a mesés távolság, s különös képeinek varázsával hatva az *uttarakuk* országa a későbbiekben azonosult a mesés földrajzokban s főként Nagy Sándor kalandjaihoz kapcsolódó földi paradicsommal. Ez a csodálatos hely a Himalájától délre fekszik, folyóinak medre színarany, kavicsa drágakő és gyöngy, a fák gyümölcsöt, finom szöveteket s asszonyt egyaránt teremnek. Istenek, s kortalan emberek lakják, akik számára a félelem és betegség ismeretlen fogalmak. Életük boldog semmittevés, nem dolgoznak, csak játszanak, nevetnek. A fán termő asszony képzele kijelöli a mítosz továbbfejlődésének irányát; a legalapvetőbb testi szükségletek elérésének ez a módja a kulináris, materiális paradicsomok ősvé teszi. (Mahabharata IV. 43, – Ramayana VI. 7.)⁶

Földi paradicsomok az európai irodalomban

Ókori irodalom

Az antik görög irodalomban pompázó tündérvölgyek egyik legszebbike az *Odüsszeia* phaiák-idillje, Alkinoosz palotája. Ám az irodalom tündérligetei mellett meglévő kulináris paradicsomképzetre is találhatunk utalásokat, elsősorban az attikai vígjátéktörédekben, illetve Arisztophanésznál. Az érzékek meseországá rendszerint az alvilág, az Elysium profanizált ábrázolásával.

---

⁴ TURÓCZI-TROSTLER 1961, 222.

⁵ TURÓCZI 1961, 226.

A satíra felé- Lukiánosz: *Igaz történetek*

Lukiánosz *Igaz története* kora filozófiájának, mítoszainak, fabuláinak, meseföldrajz és - tündérvölgy-irodalmának leleplezésének szándékával íródott. Főlényessége, iróniája ellenére képtelen megszabadulni a leleplezendő csoda lényegétől, „soha még racionalista varázsrontó és ördögűző nem járt ilyen érdeklődéssel az irracionális csodák és kalandok útvesztőjében”.⁷ Művének bevezetőjében olvasóit biztosítja történeteinek kitalált voltáról: „Nos hát olyasmikről írok, amiket sem nem láttam, sem nem éltem át, sem másoktól nem hallottam, sőt, amik egyáltalán nincsenek, de alapjában véve nem is lehetségesek. Nehogy olvasóim végképp egy szót is elhiggyenek az egészből.”⁸ Ám hiába a satirikus hang, belefeledkezik a leleplezésre ítélt csodába. Olyannyira tökéletes az utáncat, hogy sok helyütt felülmúlja az eredetit; a *Borsziget*ben már csodás kulináris paradicsomkép bontakozik ki az olvasó előtt dús szőlőligeteivel, borfolyóival, borízú halaival. Akárcsak a félig szőlőtestű, gyönyörű asszonyok ölelésből, a mese megidézett varázslatától sem lehet egykönnyen szabadulni. „Ahogy egy gázlón átkeltünk a folyón, csudafajta szőlőtőkékre bukkantunk: mert ahol a földből kinőttek, izmos és vastag tőkék voltak, de fönt nőtestben végződtek, amelyen csípőtől fölfelé minden megvolt. [...] Ujjaik hegyéből fürtöktől roskadozó venyigék sarjadzottak, fejükről pedig kacsok, levelek és szőlőfürtök omlottak alá haj gyanánt. [...] Némelyikünket meg is csókolták, azonban akit megcsókoltak, azonmód holtrészeg lett.”⁹ A holdban átélt kalandok *kelmadarai*, *Kölesparittyásai* és *Fokhagymaharcosai*, a *babsisak* és *borsópikkelyes mellvért* a dramatizált farsangi- böjti összecsapások csatajeleneteinél megjelennek majd. A *Sajtsziget* lakói saját földjüket fogyasztják, hazájukat tejtenger övezi. Ám igazi pompájában a *Boldogok szigete* csillantja meg a földi paradicsom képeit. Testetlen lakói szinte kortalanul örök tavaszban élnek színarany, smaragdfalú városukban, melynek földje elefántcsont. A várost balzsamfolyam övezi, fürdőik hatalmas üvegházak, melyeket fahéjjal fűtenek, kádjaikban meleg harmat helyettesíti a vizet. „Az egész föld százféle virággal, százféle nemes és kellemes növényvel pompázik: a szőlő tizenkétszer érik,

⁶ *uo.*

⁷ TURÓCZI-TROSTLER 1961, 229.

⁸ LUKIÁNOSZ 1974, 618.

⁹ LUKIÁNOSZ 1974, 620.

minden hónapban hoz termést; a gránátalma és egyéb gyümölcsstermés állítólag tizenháromszoros, mert a Minószról elnevezett hónapban kétszer van náluk gyümölcsszüret. Búza helyett a kalászok csúcsán kész kenyér terem, mint valami gomba. A város körül háromszázhatvanöt vízforrás, ugyanennyi mézforrás buzog, olajforrás pedig ötszáz, igaz, ezek kisebbek; van aztán hét tejfolyó, nyolc borfolyó.”¹⁰ Nem kétséges, a későbbi *János pap országa* áll előttünk, különösen, ami az elüszioni mezőn rendezett lakoma leírását illeti. Lukiánosz felvonultatja a mesés földrajzok minden fontos kellékét, továbbfokozva, felnagyítva, a csodához szükséges toposzok ismeretében biztos kézzel festi meg harsogó színekkel *Igaz történeteit*.

Fontos állomás ez a paradicsomábrázolások történetében, hiszen ilyen egyértelmű határozottsággal itt válik a csoda *szatírává*; Lukiánosz mérgezett nyilai pont oda fűródnek, ahol az a legjobban fáj; a ráció nevében próbálja leleplezni a mesés földrajzok „hazugságait”, miközben a gúny a hiszékenyeket sem kíméli. Lukiánosztól kezdve a mesés paradicsomábrázolások bélyegként viselik magukon a szatirikus felhangot, többé nem tudnak szabadulni tőle.

Szimbolikus lakoma- Petronius Arbiter: Satyricon

A római irodalom földi tündérvölgyeiről csak az elszórt mesenyomok, utalások tudósítanak. Feltételezhetően élhetett az árkádiai idill mellett egy jóval testesebb, fűszeresebb paradicsomkép is, erre leplezett formában Petronius Arbiter († isz. 66.) társadalmi *szatírájából* következett Turóczi.¹¹ A *Cena Trimalchionis* egy eddig nem kutatott aspektusára utal; mely a lakomaleírás¹² tökéletes szakácsművészeti anyagismerete mögött egy meglévő, esetleg népi

¹⁰ LUKIÁNOSZ 1974, 643.

¹¹ TURÓCZI-TROSTLER 1961, 230.

¹² „[...] a zenekar hangjaira négy táncos viharzott elő, és a tálalótál felső rétegét elhordta. Ennek következtében (tudniillik az alsó tálcán) töltött csirkét és disznótögyet pillantottunk meg, középen pedig tollakkal fölcomázott sült nyúl állt, mely valóságos Pegasusnak tűnt. Észrevettünk a tálalótál sarkai tájékán négy Marsyas – szobrocskát is, ki s bulókájukból borsos mártás csobogott a halakra melyek úgy uszkáltak a lében, akár az Epirus-szorosban. A szolganép kezdeményezésére kirobbant a tapsorkán, és hahotázva vetettük magunkat a válogatott ingyencségekre. [...] Utánuk új pecsenyéstál következett, melyen egy felülmúlhatatlan nagyságú vaddisznó nyújtózott, méghozzá szabados-sipkával a fején, s mindkét agyaráról egy-egy pálmalevélből font kosárka lógott, az egyik szerecsendióval, a másik datolyával töltve. [...] Egyébként a vaddisznó feltrancsírozásához nem az a bizonyos Késtbele jött az asztalhoz, [...] hanem egy bozontos óriás [...], hirtelen

átvételt sejtet. Turóczy az attikai vígjátékra emlékeztető terülj-asztalkám hangulatot ragadja meg, a „kifogyhatatlan vágyteljesülés levegőjét”¹³. A *Satyricon* értelmezésekor azonban lehetetlen elvonatkoztatni Petronius szándékától, bár *Trimalchio* lakomájának leírása valóban felfogható egyfajta földi paradicsomábrázolásaként is, azonban csakis az elsődleges jelentés figyelembe vétele mellett. A lakoma egyes állomásai, az ételek elrendezése mind szimbolikus értelemmel bírnak. Különös nyelvet teremt Petronius, melyben a szavaknak egy-egy íz felel meg, mondatai különleges ételkompozíciók. Trimalchio figurájának, mint a lakoma ceremóniamesterének ábrázolásában a látszatértékek ellen irányuló gúny hangja itt a kulináris paradicsomábrázolásoktól eltérően a legkevésbé sem vaskos, a lakoma leírása mégis Petronius korának tablójává válik. A résztvevők pletykálgatása álműveltségről, végtelen butaságról árulkodik, melyet Petronius a résztvevők által használt nyelvezettel még jobban kiemel.¹⁴ Trimalchio ügyetlen költeményeivel és hamis dalaival Petronius Nerót figurázza ki, illetve az emésztéssel kapcsolatos fejtegetések Claudiuszt idézik.

A kereszténység századai elsősorban a fül-nem hallotta, szem-nem látta világok testetlen boldogságát éneklük meg, a paradicsomi topográfia állandósul, de a mimus s főképp a meseföldrajz s - néprajz irodalom meg tudta őrizni a test paradicsomának képeit is. A IV. századi görögből fordított *Expositio totius mundi*¹⁵ beszámol egy Keleten fekvő boldogországról. Hosszú életű lakói az égből hulló kenyérral és vadmézzel táplálkoznak, vetésre, aratásra nincs semmi szükség. Nem ismerik a betegséget, uralkodójuk nincs.

A kánai mennyegző parodisztikus átdolgozása a *Cena Cypriani*, melynek számos feldolgozása (Hrabanus Maurus, Johannes IX. század; Herveus XII. század) egy népszerű prózai ósalkot sejtet. A mesészerű kezdet után egy meglehetősen profán kulináris lakoma leírása következik, az Ótestamentum szereplőinek felvonultatásával.¹⁶

---

kirántott vadászkését a vaddisznó oldalába vágta, a seb hasadékaiból fenyőrigók röppentek elő.” (PETRONIUS 1963, 32., 41.)

¹³ *uo.*

¹⁴ VILÁGIRODALMI LEXIKON 10. kötet 1986, 471.

¹⁵ TURÓCZI - TROSTLER 1961, 231.

¹⁶ A magyar hagyományban sem idegen a kánai mennyegző profanizált feldolgozása; a *Parasztbibliában* is megtalálható némiképp szelídebb formában. „Amikor az Úr Jézus tanítványaival a falvakat járta és mindenféle jót tett, egyszer meghívták egy lakodalomba. Mentek vele a tanítványok is, mint tyúkanyó után a csibéi, úgy követték mindenhova. Hordták az asztalokra a sok finom ételt, volt bőven mindenféle jó, de egy hiba mégis volt, kevés lett a bor! Hát ez bizony nagy baj! Észrevette az Úr Jézus édesanyja ezt, és súgta az ő Szent Fiának, hogy már

A János pap országa motívum kialakulása

A földi paradicsomok történetének fejlődését alapvetően meghatározta az a XII.¹⁷ századi levél, melyet titokzatos írója, János ázsiai papfejedelem eljuttatott a bizánci császárhoz, Barbarossa Frigyeshez, III. Alexander pápához, s még számos európai uralkodóhoz. Binder Jenő¹⁸ érdekes adalékokat közöl a János papról szóló mítosz kialakulásának hátteréhez, mely a levél megírásában is közrejátszott. Eszerint 1141-ben Európába szivárgott az a hír, hogy a kínai Yeliutase véres győzelmet aratott a perzsa csapatok fölött, mely 1144-re Freisingi Ottóhoz már többszörös módosulás után úgy jut el, hogy egy bizonyos Johannes nevű nesztoriánus király és pap pár évvel korábban legyőzte a perzsákat. Innentől fogva a titokzatos Johannes személye gyors metamorfózison megy át a köztudatban, elsősorban Nagy Sándorral, illetve a hozzá köthető mondai történésekkel azonosul. A fiktív János pap levele a mítosznak ebben a fázisában íródik, s hihetetlen népszerűsége tesz szert egész Európában. Elterjedtségét könnyíti egy heidelbergi papi kéziratban megőrzött német textus verses formája is.

A levél írója beszámol az uralma alatt álló csodás birodalomról, melynek lakói között vannak egyszarvú és egyszemű emberek, faunok, kentaurok, szatírok, pigmeusok, óriások, vademberek, emberevők, amazonok, brahmanok. A folyókban drágakövek vannak víz helyett, gyógyító, fiatalító források szelik át birodalmát, mely egész egyszerűen India, hetvenkét tartományával. Palotája aranyból, drágakövekből épült, ágya zafírból van. Naponta 30 000 ember lakik jól asztalánál, nincs szegénység, éhség és bűn.¹⁹ A levél írójának kilétét homály fedi, azonban műveltségére lehet következtetni, hiszen tökéletes, hihető ötvözetét adta

---

nincs bor. Az Úr Jézus, hogy vígságot tegyen, meg édesanyja kérését is teljesítse, szólt az embereknek, hogy a kútból hozzanak friss vizet és hat vödört töltsenek meg vele. [...] A násznagy megkóstolta, és utána odaszólt a vőlegénynek, hogy ő ezt nem érti. A lakodalomban először a jó bort szokták a vendégek elé tenni, aztán, amikor már elteltek vele, akkor veszik elő a silányabbat. [...] Iskárius Júdást senki sem kínálta, ő meg felkapta a kántát kínálás nélkül, és ivott a vőlegény egészségére. Jakab is erősen figyelte a poharat, nehezen várta már, oly soká került rá a sor, fogta magát, fölkapta a násznagy elől, fölhajtott a szomjas torkára. Aztán amikor ebből a nagyon jó borból már jól beittak, táncra perdültek, dobogtak, pörögtek, Madonnát úgy megforgatták, csizmáiról a patkókat mind elrugdalta. Iszogattak, kóstolták az újbort. - Nosza, nosza! - kiabálták nagy vidáman - Hej, de jó ez az újbor! Sokkal jobb bor, mint az óbor! - kiabálták kipirosodva. Lukács Bertalannal beszélgetett, hogy ilyen jó borral aztán el lehet élni, Pipára gyűjtöttak, füstöltek, aztán újból táncba ugrottak. Simon bízta Bertalant, hogy töltsön meg egy kulacsot, tegyék el holnapra, mert bizony a jóbor hamar lefogy, aztán hiába sóhajtának majd, hogy bárcsak volna egy korty.[...]" (PARASZTBIBLIA 1985, 343-344.)

¹⁷ Turóczy szerint a levél a XIII. században keletkezett. (TURÓCZI-TROSTLER 1961, 247)

¹⁸ BINDER 1886, 532

¹⁹ TURÓCZI-TROSTLER 1961, 247.

a meseföldrajzok, a közkedvelt fikatív útleírások tanúságainak, s főképp a Nagy Sándorhoz²⁰ köthető mesés India-leírásnak.

A fikatív szerző, János pap figurája idővel magába foglalta a már ismert meseparadicsomokról kialakult, nagyon is hihető, vagy legalábbis vágyott képzeteket, a világtörténelem színpadának számos azonos nevű szereplőjének minden mesés, vagy annak tartott, azzá fokozható tulajdonságát egyesítette így a hagyomány egyetlen mesebeli figurává. Neve valóságos méltóságnévvé válik; benne testesül meg az elvesztett, ám olyannyira vágyott aranykor ígérete. A levél titokzatos írója éppen a legmegfelelőbb történelmi pillanatban állt elő a világirodalom történetét is befolyásoló levelével; Európa a keresztesháborúk és eretneküldözések zűrzavarában semmi másra nem vágyik, mint a levélben leírt békére és jóllakottságra. Természetes, hogy a Szentföld felszabadítását is tőle várják, s az, hogy származása (származtatása) sem lehet alacsonyabb, mint a három királyoké. A középkor nagy enciklopédiáiban ő maga történelmi, országa földrajzi valóság.²¹ Miközben tudományos problémává válik személyének valóságossága, „a mese időtlenségében gazdagodik tovább, mint egy félig spirituális, félig materiális paradicsom uralkodója.”²²

Miközben a levél európai elterjedése a köztudat számára a mesés paradicsomokat valósággá varázsolta, az irodalom paradicsomképzeiteiben is gyökeret vert, ám főleg utópiaként. A tündérvölgyek történetét a *János pap mítosz* megjelenésétől fogva nem lehet attól függetlenül értelmezni, János pap feltételezett *keresztény* birodalma lehetőséget adott az európai egyházi visszasságok ábrázolásának szimbolikus módjára.

---

²⁰ Nagy Sándor figurája a valós történelmi hagyomány mellett kiegészült személyének, kalandjainak egy mesés, fikatív, kalandregény jellegű feldolgozásával is, melyet ún. Pseudó-Kalliszhenész készített el a III. században a meglévő történetírói emlékek, a mondai örökség és néhány keleti eredetű motívum ötvözésével. (MAGYAR ELBESZÉLŐK 1986, 1061.)

²¹ Elsősorban a mesés földrajzok miatt létezése nem csak a fikcióban volt elképzelhető, helyét a viszonylag ismert Európán kívül ki is jelölték. Így jelent meg 1375-ben V. Károly francia királynak készült világtérképen is; a *Mapamondi* a Kanári szigetekre helyezi a földi paradicsomot. A nagy felfedezések korában sem hagyták figyelmen kívül az evés-ivás országának helyét, még ha utópiákhoz kapcsolódva is. A Ortelius térképén számos fikatív terület neve mellett megjelenik *Cuccagnola* néve is, Scheibelin kijelöli Új-Jeruzsálem és Pokol helyét is térképén. Ennek alapja egy XVII. századi utópia, melyben Új-Jeruzsálembe csak nagy nehézségek árán, az erényhegységen keresztül lehet eljutni, a Pokolba viszont annál könnyebben, a Bajfolyón keresztül, melyen az ördög hídján át vezet az út. A szárazföld közepén áll Schlaraffenburg az Ittas-tó partján, melyet a Bőségfolyó s a Sörfolyó táplál. (TURÓCZI-TROSTLER 1961, 236-237.)